

SOSYAL PSİKİYATRİ ÜZERİNE BİR DENEME

Durdu Baran Çiftci*

ÖZET

“Sosyal” kavramına tıp alanının ilgisizliği noktasında mesafeli duran psikiyatri, geliştirdiği pratik bağlamında sosyal olgulara ilgi duyma dilemması yaşamaktadır. Psikiyatrinin sosyal olgularla fazlaca zaman harcaması tıbbi temelinden uzaklaşacağı ve dışlanacağı kaygısı bağlamında anlaşılabilir. Ancak ruhsal hastalıklarının sosyal ve toplumsal kökenlerine dönük bakıştaki zayıflık psikiyatrik paradigmanın gücünü aynı oranda zayıflatmaktadır. Bu noktada sosyal olguların psikiyatrinin yeniden ilgi alanı olmasını sağlayacak “sosyal psikiyatri”nin ülkemizdeki kavramsal açıklanışı, Türkçe’de yapılan sosyal psikiyatri tartışmaları yazımızda değerlendirilmiştir. Makaleye tanımlarla başlanmış (Türkçe’de yapılan) kısa bir psikiyatri tarihi, epidemiyoloji, kültürel psikiyatri ve sosyal etiyoloji bağlamında tartışmalar gerçekleştirilmiştir. Makalenin sonunda da sosyal psikiyatrinin gelişimine katkı sağlanacağı düşünülen bazı öneriler sıralanmıştır.

Kelimeler: Etiyoloji, Psikiyatri, Sosyal

* Sosyal Hizmet Uzmanı

An Essay On Social Psychiatry

ABSTRACT

The point of indifference to the medical field on the concept of “Social” fixed distance of psychiatry developed in the context of practical interest in social phenomena of hearing live Dilemmas. Spending much time on social phenomena of psychiatry can understand moves away from the foundation of medical and excluded, in the context of anxiety. However, social and social origins of mental disorders at the same rate looking glance weakness undermine the power of the psychiatric paradigm. At this point, explanation of the concept in our country of psychiatry will be re-interest in social cases “social psychiatry” is evaluated at Turkish paper, we discuss the social psychiatry. The article started definitions (In Turkish); a short history of psychiatry, epidemiology and discussions took place in the context of cultural psychiatry and social etiology. At the end of the article, some suggestions are also thought to be provided contribute to the development of social psychiatry.

Keyword: Etiology, Psychiatry, Social

1.Giriş

Psikiyatrik bilginin ilgisi “sosyal” kavramını çoğu zaman ihmal ederek gelişmiştir. Bu ilgisizlik psikiyatri ile sosyal olgular arasında psikolojik bir bariyer olduğunu düşündürür. Bu bariyerin varlığı sosyal psikiyatrinin kabul gören tanımları açısından da açıkça görülmektedir. Sosyal psikiyatri kendisini bilimsel alanda kabul ettirecek yeterli bir tanıma dahi varamamıştır. Ancak bu demek değildir ki sosyal psikiyatrinin kabul gören hiçbir tanımı yapılmamıştır. Farklı zamanlarda farklı bakış açılarıyla yorumlanmış “sosyal psikiyatri” kavramsallaştırmaları mevcuttur. Bu kavramsallaştırmalar ile sosyal psikiyatrinin, psikiyatride ne zaman tanımlanmaya ihtiyaç duyduğu da tarihsel süreçteki psikiyatrik değişime paralel olarak belirlenmiştir.

Peki günümüzde sosyal psikiyatri ne anlam içermektedir. Sosyal psikiyatrinin tanımı sosyal belirsizlikten kurtulabilmiş midir? Bu sorulara cevap verebilmek ve sosyal psikiyatrinin Türkiye’deki tanımsal algılanışını ortaya koymak için birkaç farklı kavramsallaştırma denemesi bağlamında tartışma gerçekleştirilerek yazıya başlanacak, sonrasında kısa bir psikiyatri tarihi, epidemiyoloji, kültürel psikiyatri ve sosyal etiyoloji başlıklarında değerlendirmeler yapılmaya çalışılacaktır.

2. Tanımlar ve Eleştirileri:

Sosyal psikiyatrinin ortak bir tanımına varmak için, ilk olarak daha önce yapılan tanımların değerlendirilmesi, ortak paydalarının bulunması ve bunların bilimsel yöntemlerle analiz edilmesi gerekir. Bunun içinde Türkçe’de yapılmış sosyal psikiyatri tanımlarını sıralamanın ve değerlendirmenin gerekli olacağı düşünülmektedir.

Sosyal psikiyatri adına öncü çalışmalar yapmış Işık Sayıl sosyal psikiyatriyi şöyle tanımlamıştır “Ruh hastalıklarının oluşumunda, tedavisinde ve ruh hastalıklarının önlenmesinde, ruh sağlığının daha iyiye

götürülmesinde, sosyal etkenlerin rolünü araştıran bir daldır”(Sayıl 1996). Sayıl, bununla birlikte sosyal psikiyatrinin toplumu bir bütün olarak görme perspektifi ile ruhsal hastalıkları da toplum bağlamında bütünsellikle ele aldığını ifade eder. Sayıl, sosyal psikiyatrinin ilgi alanlarını da psikiyatrik epidemiyoloji, toplum psikiyatrisi, kültürler arası psikiyatri ve ruhsal hastalıkların sosyal etiyolojisi olarak açıklar (Sayıl 1996).

Psikiyatrist M.Kemal Kuşçu “Sosyal Psikiyatri” adlı makalesinde “sosyal psikiyatriyi, farklı tanımlara uğramış olsa da, bu tanımların ortak işaret noktası, psikiyatri uygulamaları veya tanımı ile çevresel veya toplumsal olarak üretilmiş olanın kesiştiği alan” olarak tariflemiştir. Kuşçu, sosyal psikiyatrinin gelişiminin sosyal tıp kavramının gelişimi ile paralel olduğunu, aynı zamanda sosyal etiyolojik çalışmaların psikiyatrik bozuklukların kökenlerinin toplumsal ilişkiler bağlamında açıklamaya çalıştığını ifade etmektedir (Kuşçu 2007). Kuşçu’ya göre, sosyal psikiyatrinin tarihsel olarak en temel ilgi alanlarından biri, farklı sosyal değişkenler ile psikopatoloji arasındaki ilişkinin ortaya konması ve gelişimsel perspektifte sosyal gündemler ile bunlara eşlik eden çevresel etkenlerin psikiyatrik araştırmaların merkezine yerleşmesidir (Kuşçu 2007).

Sosyal psikiyatri alanında çalışmalar yapmış diğer bir araştırmacı Kamil Alptekin, bir makalesinde sosyal psikiyatriyi; çevrenin ruh sağlığı üzerine etkili olduğu düşüncesine dayandırmış, sosyal psikiyatrinin hedef noktasında toplumun ruh sağlığının korunması ve geliştirilmesi olarak belirlemiştir. (Alptekin 2005)

Mehmet Akif Ersoy “Psikiyatri ve Sosyal Bilimlerin İlişkisi”, isimli makalesinde, sosyal psikiyatriyi; normal ve anormal davranışın sosyal ve kültürel belirleyicileriyle ilgilenen bir davranış bilimi olarak tanımlamıştır. Ersoy, sosyal psikiyatrinin içeriğini de şöyle belirtmektedir: Psikiyatrik bozuklukların

dağılımı, sağlık ve hastalığın sosyal ve kültürel algılanış biçimleri sosyal psikiyatrinin konuları olduğundan epidemiyoloji ve kros-kültürel psikiyatri ile bağlantılıdır (Ersoy 999).

Türkiye’de sosyal psikiyatri adı ile yazılmış iki kitaptan biri de Adnan Ziyaların, 1980 yılında yayınladığı “Sosyal Psikiyatri” kitabıdır. Kitapta Ziyalar, sosyal psikiyatriyi; kültür incelemesi, inanış ve davranış tarzlarının öğrenilmesi, bilgilendirilmesi bağlamında amaçsallaştırmıştır. Ziyalar’ın kitabı genel anlamda eklektik bir bakış sergilemektedir, özgün bir sosyal psikiyatri tanımı vermekten çok antropoloji ve biyoloji eksenli bir bilgi ardışıklığı sağlamaktadır. Ziyalar kitabında net bir sosyal psikiyatri tanımı da yapmamaktadır. Ziyalar eserinin giriş niteliği taşıması bağlamında kendisinden beklenen yönetsel bakış açısını kitap boyunca geliştirmemiştir. Bununla birlikte kitapta sıklıkla dinsel imgeler aralara serpiştirilmiştir. Psikiyatrinin pozitif bir bilim olduğundan hareket ettiğimizde, bu durumun kabul edilebilirliği zayıflamaktadır. Bu noktada bir örneğin yeterli olacağını düşünmekteyiz “Normal insan, önce kendisi, sonra ailesi, sonra hemşehrileri, sonra içinde yaşadığı toplumu ve *Allah’ı* ile iyi geçinen insandır” (Ziyalar 1999).

Erol Göka ve arkadaşları “Biyolojik Psikiyatri ve Sosyal Psikiyatri İkilemini Aşmak İçin Bir Fırsat: Hermenötik (yorumsamacı) Psikiyatri” isimli makalelerinde; Sosyal psikiyatriyi, “ruh sağlığının korunması, ruhsal hastalıkların önlenmesi ve sosyal etkenlerin hastalıkların tedavilerindeki ve ortaya çıkışlarındaki rolü üzerinde duran kuramsal ve araştırma alanları” şeklinde ifade etmişlerdir. Göka ve arkadaşları diğer tanımlardan farklı olarak sosyal psikiyatriyi psikiyatrinin paradigmalarından biri olarak değerlendirmişlerdir. “Biyolojik paradigmanın egemenliğinin yaşandığı şu sıralarda belirgin bir biçimde göze çarpan sosyal ve psikodinamik yaklaşımlardan elde edilen bilgi birikimi ve gelişmenin görmezden gelinmesi, psikoterapilerin bilimsel olmadıkları

gereğesiyle klinik uygulamadan tedricen çekilmesi, hekim-hasta ilişkilerinin önemini yitirmesi yorumsamacı paradigma sayesinde ortadan kaldırılabilme olanağına kavuşacaktır. Biyolojik psikiyatrinin açmazları karşısında sosyal psikiyatri kavramına başvurmanın bir kutup yaratmak olduğu ve sosyal psikiyatri kavramının ya da sorunun nedenleri üzerinde yeterince düşünmeden yüzeysel olarak öne sürülmüş bütünlemeci, eklektik önerilerde başarılı olamayacaktır” (Göka ve Ark 1995). Göka ve arkadaşları ifade ettikleri durumu aşmak adına da yorumsamacı yaklaşımı önerdiklerini belirtmişlerdir. Makalenin devamında yorumsamacı yaklaşımın psikiyatride nasıl kullanılacağına değinilmesi beklenirken, bu konuda bir adım atılmamıştır. Göka ve arkadaşlarının yazısı temelde bir okuma biçimi ve öneriler bütünlüğü niteliğindedir. Zira bir paradigma önermesi ile çalışmaya bakmak, paradigmadan beklenen, olaylara bakışı belirleyen, olguları açıklama imkanı veren model ve kavramsal çerçeve yazıda konu edinilmemiştir. Nihayetinde bir giriş yazısı olarak değerlendirilen makalenin ardından bu yönde hiçbir çabanın gelmemesi tespitimizi doğrular niteliktedir.

Türkiye’de öncü çalışmaları ile tanınmış psikiyatrist M. Orhan Öztürk’de “Sosyal Psikiyatri” adlı makalesinde sosyal psikiyatrinin tanımını şöyle yapmıştır: Ruhsal bozuklukların ve uyum sorunlarının oluş nedenlerinde, sıklık ve yaygınlığında toplumsal etkenleri inceleyen, sağaltım uygulamalarında toplumsal kuram ve kavramlara ağırlık veren bir hekimlik anlayışıdır. Öztürk bir hekimlik anlayışıdır dediği ve sosyal psikiyatri kavramını açıkladığı -bu anlamda sosyal bilim pratiğinden soyutladığı- makalesini Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Bilim Sosyal Bilimler II (Tüba) kitabında yazmaktadır (2001 Öztürk). Bununla birlikte Öztürk’ün (2001) makalesindeki açıklamalarla bir toplum psikiyatrisi tanımı yapmakta olduğu ve sosyal psikiyatriyi, toplum psikiyatrisine indirgediği düşünülmektedir. Sosyal psikiyatrinin toplum

psikiyatrisi kavramı ile birlikte kullanılması hatta çoğu zaman sosyal psikiyatri ile toplum psikiyatrisinin birbirlerinin yerine kullanılması, sosyal psikiyatrinin gelişmesinin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Toplum psikiyatrisinin uygulama şeklinin evrensel uygulanabilirliği fazlası ile içermemesi ve yerel düzeyde kalması nedeniyle psikiyatrik paradigmanın sosyal psikiyatreyi dışlayan bir durum halini alması kaçınılmazdır. Bu dışlama psikiyatreyi biyolojik psikiyatri alanına indirgerken psikiyatrinin biyolojik olmayan yanını da psikoloji eksenli psikoteraplere bırakır. Yeri gelmişken sıklıkla karıştırılan “Sosyal” ve “Toplum” kelimelerine vurgu yapmak yerindedir. TDK (Türk Dil Kurumu) sözlüğünde Toplum (society) kelimesini “*Bilinçli bireylerden ve özellikle aralarında örgütlenme bağları ve karşılıklı görevler bulunan kişilerden kurulu topluluk*” olarak tanımlar. Sosyal, kelimesi de *topluma ait olan* olarak tanımlanmıştır.

Yukarıda sıraladığımız tanımlar Türkçe’de yapılmış bazı sosyal psikiyatri kavramsallaştırmalarıdır. Tanımların bazıları anlam içeriği olarak açıkladığımız haliyle daha kapsayıcı bazıları da daha dardır. Dikkat edildiğinde tanımların ortak yönlerini görmekte mümkündür. Neredeyse tüm tanımlar sosyal psikiyatreyi ruhsal hastalıkların oluş nedenlerini sosyal ve toplumsal yönden analiz eden, epidemiyolojik çalışmalar yapan, hastalıklara kültürel bakış açısı getiren bir yaklaşım olarak ele almaktadır. Tüm tanımlarda ortak bir eksiklik olarak sosyal psikiyatrik araştırmalarda yöntem sorunu dikkati çekmektedir. Bilim önemli ölçüde yöntemdir. Bilimin sınırlarını zorlayabilmek için mevcudu geliştirmek ve çoğu zamanda geliştirmek için değiştirmek gerekmektedir. Sosyal psikiyatri, psikiyatrinin sosyal bilimlere açılan yönü olması nedeniyle, geleneksel tıp anlayışınca dışlayıcı bir niteliğe bürünmüştür. Ancak psikiyatrinin ilgi alanı yalnızca anormal beyin süreçlerinin yaşantısal ve davranışsal karşılıklarını değil, bireysel tepki örüntülerini de ihtiva eder. Psikiyatride merkezi

ya da genel kuramlar bulmak çoğu kez mümkün değildir zira o saf bir bilimsel etkinlik olmaktan ziyade bir sosyal disiplindir (Sayar 2000). Bu bakış neticesinde ruh sağlığının bozulmasındaki sosyal etkenlerin psikiyatrik paradigmanın araştırma nesnesi olması gerektiği düşünülmektedir.

Ülkemizde yapılacak psikiyatri ve sosyal bilimlerin ortak çalışmalarının, psikiyatristin hastasını özel, etnik ya da kültürel özellikleriyle bütüncül olarak değerlendirebilmesini sağlayacağını, sosyal bilimcinin de bireyin parçası olduğu toplum, kültür, tarih, kısacası insan gruplarının ürünlerini anlamasında değerli katkıları olacağını düşündüğümüzü belirtmekte fayda vardır (Sayar 2000). İki ayrı *kültür* olarak ilerleyecek çalışmalar birbirlerini destekler nitelikte olmalıdır (Ersoy 1999). Sarason’un 1981 yılında belirttiği “bir psikiyatr için toplum yoktur” ifadesine karşın (Morgan 2010), sosyal psikiyatrik çabalarla psikiyatrinin sosyal olguları daha iyi kavrayabileceği ve psikiyatrist içinse “bireyin” kişisel tarihi ve çevresi ile bir bütün olarak varolduğunun anlaşılacağını düşünmekteyiz

3. Bir Psikiyatri Tarihi Okuması

Psikiyatri tarihi diğer tıp dalları gibi antik Yunana kadar dayanır, gelişimi de diğer tıp dallarına benzer niteliktedir. 17. yy’dan bu yana batılı düşünce, koyu biyolojik anlamıyla, patolojinin hastalıklar şeklinde bizim bildiğimizden bağımsız olarak doğal dünyada var olduğunu söylemektedir. Psikiyatreyi genel tıp içinde bir ölçüde marjinalleştiren şey, bu düşünceyi diğer tıbbi uzmanlık dalları kadar hayata geçirememesi olmuştur (Sayar 2001). Ancak bu bakışın ayrıntılarına burada girmeyeceğiz, bu konuda Ali Babaoğlu’nun Psikiyatri Tarihi adlı eseri iyi bir kaynakça olarak okunabilir (Babaoğlu 2002). Psikiyatrinin gelişmesinde asıl önemli safha sanayi devrimi yani 18. ve 19. yüzyıl aralığında olmuştur. Bu dönemden itibaren özellikle 19. yüzyılın başında psikiyatrik hastanelerde sağaltım modelleri değişmiştir, bu konuda simgesel bir

örnek Pinel'in Salpêtrière Hastanesinde akıl hastalarının zincirlerini çıkarması olmuştur. 19. yüzyılı takip eden dönemden sonra psikiyatrik hastalıkların etiolojisinde ve sağaltımında toplum temelli ve halk sağlığı modeli ön plana çıkmaya başlamıştır. Halk sağlığının "sağlık sorunlarının neden ve sonuçlarını anlayıp açıklayarak (araştırarak), bunlara karşı öncelikle koruyucu programlar, politik girişimler ve savunuculuk geliştirmesi" psikiyatride yol gösterici olmuştur (Akdur 1996). 19 yüzyılın ortalarında bu yana "sosyal" terimi, tıp alanında çeşitli yollarla bağdaşmaktadır. 19 yüzyılın sonlarında sosyal terimi; "sosyal hijyen" ve "sosyal patoloji" gibi yeni ortaya çıkan öğretiler ile ilgili hale gelmeye başladı. Sosyal terimi psikiyatride ilk olarak 1903 yılında, Saxony'deki Grop Schweidnitz bakımevinde Georg Ilberg tarafından "Sosyal Psikiyatri" başlıklı bir yazıda kullanıldı. Ilberg sosyal psikiyatride akıl sağlığı etkilenen tüm popülasyonu korumak için kullanılacak yararlı bir teori olarak belirtmiştir. 1911'de Wiesloch Akıl Hastanesi'nin psikiyatri yöneticisi Max Fischer "Sosyal ve Sosyal Psikiyatri" terimlerini içeren bir yazı yayınlamıştır. Bu yazı psikiyatrik tedavilerin akıl hastaneleri dışında yapılması gerektiğini savunmaktadır ve bunu "sosyal psikiyatri" olarak adlandırmaktadır (Schmiedebach 2004). Görüldüğü üzere Avrupa'da sosyal psikiyatri terimi, halk sağlığı pratiğinin gelişmesi, sosyal kavramın tıbbın tüm dallarına girmesi ile gelişme göstermiştir. 20. yüzyılın ilk yarısında, akıl hastaneleri dışındaki hastanelerde yaşayan hastalara yapılan tıbbi müdahale Alman sosyal psikiyatrisinin önemli bir bölümü haline gelmiştir. Netice itibarıyla Almanya'da sosyal psikiyatri 20. yüzyılın ilk dönemlerindeki tarihsel anlamı ile karşılaştırılacak olursa, medikal ve sosyo-politik keşifler üzerindeki etkileri, safkanlık çalışmaları teriminin açıklama safhalarını büyük ölçüde etkilemiş, esas bilimsel özellikler ise sonraki dönemlerde hastalara tedavi konusundaki opsiyonlar sunan ve bu tedavi yöntemlerini serbest kılarak toplumsal tabanlı yapısına ulaşmıştır

(Schmiedebach 2004). Zira 19. ve 20. yüzyılın egemen mantığının bilinçlerinde egemen mantığı olduğu savı yabana atılmamalıdır. Yine de halk sağlığı bağlamında başlayan gelişim psikiyatride psikanaliz akımı ile başka bir modele büründürmüştür, Freud'un psikodinamik yaklaşımı psikiyatride farklı mecralara çekmiştir. 2. Dünya Savaşı sonrasında gelişen ilaç sanayi, 1950'lerden sonra "akıl hastalıkları" olarak adlandırılan bu hastalıkların ilaçlarla tedavi edilebileceğini ortaya atmıştır, tedavi anlayışı ilaçların hastalık belirtilerini ortaya çıkaran patolojik mekanizmaları düzelterek varolan bu belirtileri ortadan kaldırdığı fikri olmuştur. Bu bakışın ve ilaç sanayinin hızla gelişmesi sonrasında; insülin koma terapisi, elektroşok terapisi (ECT), radikal cerahi gibi kimileri şimdi kullanılan kimilerinin kullanımı terk edilmiş farklı tedavi modelleri geliştirilmiştir (Babaoğlu 2002).

1960'lı yıllarla birlikte gelişen antipsikiyatri akımı, Franco Basaglia ve İtalyan psikiyatri reformu, 1968 öğrenci hareketi sonrasında sosyal psikiyatri akımı olarak adlandırılacak akımı yaratmıştır. Kişilerin duygusal yaşantılarının, kişilikleri ve davranışları üzerinde sosyal çevrenin etkisi bu akımın temel tezi olmuştur (Babaoğlu 2002). Sosyal psikiyatride doğru geçiş güçlü bir sosyo-politik hareket sonucu meydana gelmiştir. Psikiyatrinin açıkça bilinen zararlarını hafifletmek için kamu baskısı ortaya çıkmış, bu durumda geniş çaplı aktivitelerin ve akımların oluşmasına yol açmıştır (Schmiedebach 2004). Bu akımlara adeta bir cevap niteliğinde psikiyatride sınıflandırma ve tanılama kriteri olarak DSM (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı) kavramının gelişmesi ile sosyal psikiyatri, dünya psikiyatri camiasındaki yerini tedricen kaybetmiştir. Psikiyatrinin sosyal bilimsel paradigmayı algılamasını ve sosyal bir niteliğe bürünmesini sağlayacak olan "sosyal psikiyatri" akımı, sınıflandırma kriterlerinin ön plana çıkmasından sonra hızla gerilemiş, psikiyatrik

bilgi ve ilgi kliniklere hapsolmuştur. Psikiyatri bir anlamda evvelsiz bir tıp dalı haline bürünmüştür. Psikiyatrinin evrimi nörolojik bilgilenmeye ve ruhsal hastalıklar konusunda "nörokimyasal" ve "biyolojik" temellere doğru yönelmeye başlamıştır (Morgan 2010). Bugün kabul gören şekli ile ruhsal bozukluklar belirli genetik yatkınlıklar ve beyindeki nörokimyasal farklılıklar temelinde gelişen prognozdağırlaşmaya neden olarakta bazı sosyal olguları kullanan, oldukça geniş araştırma alanına sahip, ilaç kullanım temelli bir tıp bilim halini almıştır.

İlaç temelli bu anlayış mutlaklığını ortaya koymuş, aşılması mümkün olmayan bir noktada adeta "psikiyatri tarihinin sonu" niteliğine bürünmüştür. Tüm psikiyatrik hastalıkların beyindeki nörotransmitter denilen bazı kimyasalların üretimindeki dengesizlikten kaynaklanmaktadır ifadesi ilaç temelli anlayışın temel savı olmuştur. Bu sav hem sosyal psikiyatri hem de halk sağlığının psikiyatri üzerindeki etkililiğini ortadan kaldırmaktadır. Zira ruhsal hastalığın kişinin beyninden kaynaklanan bir eksiklik olarak algılanması, psikiyatrik hizmet modellerinin yalnızca ilaç ve beyin kimyası alanında kurgulanmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum bir anlamda psikiyatryi besleyen sosyal olguların önünü tıkamakta, bir yandan da psikiyatryi bir bilim olarak baskı altında bırakmaktadır. Tüm bilim alanları gibi Psikiyatri'de meşruluğunu ekonomik, sosyal ve kültürel etkenlerle biçimlenmiş değişkenlere borçludur. Psikiyatri bu kanallardan beslenmediği sürece nesnelüğünden, ortak aklından uzaklaşarak mevcudiyetini meşrulaştırmakta zorlanır ve yavan ikilemler arasında zayıflayan bir hal alır (Mouncieff 2010 Kirmayer 2003, Sayar 2003).

Psikiyatrinin bir alt dalı mı yoksa bir paradigması mı ve yahut bir bakış açısı mı olduğu net olmayan sosyal psikiyatrinin, ilaç endüstrisinin ruh sağlığı alanında hegemonya sahibi olması ile klinik uygulamanın bir artık alanı halinden öteye gidemediği açıktır. Ancak psikiyatri de kendisini tamamen ilaç

endüstrisine teslim ederek Foucault'un deyimini ile "pozitivizm kisvesi altında ahlaki bir uygulama" ya dönmüştür (Foucault 2006). Bu ifadeler ilaçların her yönü ile zararlı olduğu anlamında değildir. Ancak sosyal psikiyatrinin topluma dönük yanı bağlamında psikiyatrik değerlendirme de öznel deneyimin göz ardı edilmesinin önemli bir bilgi kaybına yol açtığı ve psikopatolojiyi değerlendirirken bu bilginin hesaba katılması gerektiği ifade edilmektedir (Sayar,2000).

4.Psikiyatrik Epidemiyoloji ve Kültürel Psikiyatrinin Birlikteliği

Psikiyatrik epidemiyoloji, psikiyatrik araştırmaların bir dalı olarak ruhsal bozuklukların toplumdaki dağılımını, bu dağılımı etkileyen fiziksel, biyolojik ve toplumsal etkenleri inceler (Küel 1998). Kültürel psikiyatri ise toplumsal ve kültürel farkların ruh hastalıkları ve bunların tedavisi üzerinde ne tür etkileri olduğunu anlamaya çalışır (Kirmayer 2003). Bir ilke olarak psikopatolojinin varlığı ve oluşması insan biyolojisinin ürünüdür, ama ortaya çıkış tarzları ve anlamları, kolay etkilenen kişilere önemli ölçüde stres yüklenen toplumsal yaşamın olumsuzlukları tarafından belirlenir (Sayar 2003). Bu belirlenimleri yapmak *gerçeği otopsi masasına yatırmak gibidir* bu da ancak geniş çaplı epidemiyolojik çalışmaların ve kültürel arka plan analizleri ile mümkün olabilir. Psikiyatrinin müdahale öznesi olarak "hastayı" toplumsal ve kültürel arka planından soyutlamak ve onu klinik bir nesne olarak düşünmek bir insanın detaylı bir sinir ağları haritasını vermek ya da o kişinin nörotransmitter profilini çıkarmak, bize o kişi gibi olmanın ne demek olduğunu anlatmaz, bu bilgiyi bize sağlamaz. Psikiyatrik epidemiyolojinin ve kültür psikiyatrsinin bütüncül bakışı sosyal psikiyatrik bakışın ufkunu genişletmekte ve biyolojik psikiyatrinin hücrenel hapishanesinden, psikiyatryi bir anlamı ile kurtarmaktadır. Psikiyatrik epidemiyoloji, ruhsal bozuklukların boyutları ve risk etmenlerine odaklanan bir yöntem bilimidir

(Sayar 2000). Tüm diğer bilim dalları gibi psikiyatrik epidemiyoloji de sorunun boyutlarını ve şekillenişini kendi çalışma yöntemleri ile ortaya koyar. Epidemiyolojik çalışmaların ardı sıra geliştirilecek, kültürel ve sosyal bilimsel pratiklerin, hem psikiyatrinin hem halk sağlığının hem de sosyal bilimlerin anlam dünyasını zenginleştireceği kaçınılmaz bir gerçektir.

Sosyal psikiyatri olgusunun psikiyatrinin gelişimi yönünde olan tıbbi tartışmalardan ziyade etik ve politik düşünceden kaynaklanıyor gibi görünmesi onun "sosyal romantizm" olarak anılmasına sebebiyet vermiştir. Sosyal psikiyatri bu bağlamda psikiyatrik çalışmaların zaman zaman uğranan alt alanlarından biri olarak kalmıştır. Ebetteki sosyal psikiyatrinin, psikiyatri alanındaki bu gerileyişinde İkinci Dünya Savaşı sonrası "beyinsiz" bir uygulama alanı olarak kalan psikiyatriyi klinik bir alana çekmek zorunluluğu neden olmuştur. Psikiyatrinin tanı kriterlerinin standartlaşmaması durumunda tedavi etkisiz kalmakta, tanılar birbirlerini tutmaz duruma gelmektedir (Babaoğlu 2002) Ancak her şeyi biyolojizme indirgeyen günümüz psikiyatrisini Hint toplumunda 12 yaş sendromu olarak görülen intihar epidemisini açıklamak için biyolojik moleküllerden daha fazlasına ihtiyaç olduğunu da ifade etmek gerekir (Sayar 2000). Kültürel psikiyatri (Sosyal Psikiyatrinin bir alt dalı olarak) bu noktada devreye girmekte, toplumsal ve kültürel farkların ruh hastalıkları ve bunların tedavisi üzerinde ne tür etkileri olduğunu bilimsel çalışmalarla ortaya koymaktadır. Kültürel psikiyatrinin, psikiyatrik bozuklukların nesnel, bireyden bağımsız, toplumsal ve kültürel olandan uzak ve bunu ölçmenin de mümkün olduğu yanılısamasını ortadan kaldırmaya yönelik çabaları olduğu unutulmamalıdır (Kirmayer 2003). Diğer bir yanı ile bilimsel psikiyatrinin biyolojik indirgemeci mantığı, batılı olmayan uygarlıklardaki psikopatoloji çeşitlemelerinde ortaya çıkan anlam zenginliğini tam olarak kavrayamaz; bunun içinde kültürel farklılıkları ortaya koyan, çalışmaları bu yönde

değerlendiren araştırmaların varlığı bir anlamda tanıyı daha da kuvvetlendirmektedir.

Günümüzde psikiyatrideki egemen paradigma nörokimyasallaşmış bir toplumsal formasyon olarak, hastalıkların beyindeki nörokimyasal bozukluklar bağlamında var olduğudur. Biyolojik psikiyatrinin nicelik üzerinde odaklanan bu yaklaşımı; insan tekinin biricikliğini, şahsi öznel niteliklerini gözden kaçırmakta ve farklılıkları es geçerek, benzerlikleri öne çıkarmaktadır. Oysa klinik pratikte karşılaşılan fenomenler ölçülebilir ve nesnel olanı aşmaktadır (Sayar 2000 Kirmayer 2003).

Psikiyatrik epidemiyoloji, psikiyatrik bilgi üretiminin üstüne kurulduğu alan çalışmalarının yönetsel varlığını kurması sebebiyle önemini korumaktadır. Psikiyatrik epidemiyoloji epistemolojik alt yapısını güçlendirerek, sosyal psikiyatri alanındaki çalışmalarının sayısını artırarak, psikiyatrinin sosyalleşmesi noktasında oldukça önemli bir katkı gerçekleştirebilir. Burada kültürel psikiyatrik çalışmaların öznelci doğasının, psikiyatrik araştırmalarının doğa bilimsel mantığını mistik bir noktaya getirmemesi ayrıca dikkat edilmesi gereken bir durumdur.

5. Sosyal Etiyolojinin Kavranması:

Psikiyatrik bozukluklarda, sosyal olguların ve olayların hastalığın oluşmasında temel rollerden birini oynadığı savı ile hareket eden sosyal psikiyatri, psikiyatrik hastalıkların etiyojisinin de sadece beynin nörokimyasal değişimleri ile açıklamaz, yaşam olaylarının özellikle hastalığın ortaya çıkışında ve prognozunda ağırlaştırıcı etki yaptığını ifade eder. 1950 ve 1960'lardaki psikiyatrik paradigmanın değişimi sosyal dezavantajların gelişimsel süreç içerisinde psikolojik gelişimde de eşzamanlı bir olumsuzluk kulvarı yarattığı ve kuşaklar arasında olumsuzluğu besleyen bir kısır döngü oluşturduğu gözlemlenmiştir (Kuşçu 2007). Bu döngü gerek psikiyatrinin algılayışını gerekse işleyişini değiştirmiştir.

Sosyal etiyolojik çalışmalar, sosyal sorunların (savaş, ekonomik yetersizlik, işsizlik, toplumsal dezavantajlılık, kazalar, özürllülük v.b.) psikiyatrik sorunları oluşturmasındaki etkisini ortaya koymanın yanında, sorunların tanımlanmasında ve psikiyatrik hizmet modellerinin uygun olarak geliştirilmesinde temel bir görev almaktadır. Sosyal etiyolojik bazı çabalar, psikiyatrik hizmetlerin modellerini değiştirmiştir. Pinel'in akıl hastalarının zincirlerini kırdığı 19. yüzyılın başlarından sonra, farklılaşan toplumsal süreçler beraberinde baskın paradigmanın hizmet modelini de getirmiştir. 1960'lardaki toplum temelli psikiyatri, aile çalışmaları, psikososyal model günümüzde tamamen yitip gitmemekle beraber etkililiğini yitirmiştir. Şimdilerde ilaçlı tedavi modelinin etkililiği ağırlığını hissettirmektedir. Bu modelin bir *efsane* olduğunu belirten ve eleştiren bir çalışmada özellikle sosyal dönüşümler ve etkilerinin dikkate alınmasının gerektiği vurgulanmaktadır (Moncrieff 2010). Bunun yanında ruhsal hastalıkların sosyal nedenselliklerle mi yoksa beyinde hücresel düzeydeki farklılıklarla mı oluştuğu ikilemi varlığını koruyacaktır. Bu nokta da asıl önemli olan süreçten muzdarip olan hastaların durumudur. Hastaların psikiyatrik araştırmanın nesnesi konumunda olmaları başlı başına zorlayıcı bir etkendir, bu zorluğu aşmak adına gerekli epidemiyolojik araştırmalar bağlamında, halk sağlığı ilkeleri ışığında müdahalelerde bulunmak elzem bir durum halini almıştır.

6. Halk Sağlığı ve Sosyal Psikiyatrik Paradigma:

Psikiyatrik hastalıkların nedenselliklerinin gerek sosyal boyutta, gerekse nörokimyasal boyutta olması, psikiyatrik bozuklukların öznesi konumundaki kişilerin "sosyal varlıklar" olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Birey ister sağlıklı isterse psikiyatrik bir tablo bağlamında değerlendirilsin asıl amaç onun kendisini var ettiği sosyalliğe "iyilik" halinde gelmesini sağlamaktır. Bunu sağlamak adına da halk

sağlığı pratiğinin, sosyalliğini kullanmakta fayda vardır.

Bireyin "sosyal" bir varlık olduğunda tüm paradigmanın mutabık olduğunu kabul ettiğimizde, bireyin gelişimsel olarak korunmasının önemini de kabul etmiş oluyoruz. Bunun içinse halk sağlığına ilişkin koruyucu hizmetlerin önemini dikkate almakta fayda bulunduğunu düşünmekteyiz.

Halk sağlığının temel bakış argümanlarından biri olan tüm tıp dallarının sosyal olması ve toplumsal ihtiyaçlara göre şekillenmesi gerekliliği bile, pek çok psikiyatrik olguyu netliği ile kavramamıza ve sağaltımının da geliştirilmesinde katkı sağlayacağı unutulmamalıdır. Bunun yanında sağlık uygulamalarının günümüzde klinik uygulamaların sınırlarının ötesine geçtiğini söylemek sanırım yanlış olmaz (Kuşçu 2007). Halihazırda sağlığın sosyal bir olgu olarak algılanması, hele psikiyatri gibi tıbbın sosyal yönü ağır basan bir dalında buna daha çok dikkat edilmesi elzemdir. Bu noktada psikiyatrinin sosyalleştirilmesi olgusunun halk sağlığı ekseninde ve pratiğinde daha rasyonel ve işlevsel bir hal alacağı unutulmamalıdır.

Sonuç Olarak

Sosyal olguların, bireyin ruh sağlığını bozucu etkisi hele biyolojik psikiyatri de fazlası ile dikkate alınan bir mesele değildir. Kendisini katı pozitivist ilkelere bırakan psikiyatri, sosyal olgusal bir geçmişi olduğundan bir haber, ilaçların "mucizeleri" ile kendisine gelen psikiyatrik vakaları nöro kimyasal normallığe getirmek için uğraşmaktadır. İnsanlar yaşadıkları sıkıntıların beyinlerinde gerçekleşen birtakım kimyasal dengesizliklerden kaynaklandığı fikrini kolayca benimser olmuşlardır. Bu fikir halkın bilincine işlemiş, özbenliğimiz ve kendi deneyimlerimizin doğasını algılayışımızı derinden etkilemiştir. (Moncrieff 2010). Toplumun bu benimseyişi ve algılayışı, psikiyatrik müdahalelerin uygulamasını klinik ortamlara hapsederek, psikiyatrik uygulamanın bir sosyal yaygınlık

halini almasını ve halk sağlığı pratiğine dayanmasını engellemektedir.

Psikiyatrik müdahalenin tek boyutluluğu, psikiyatrik paradigmanın "anlamada" yetersiz kalmasına sebebiyet vermektedir. Psikiyatrinin tek boyutluluğunu aşması ve "karşıtlıksız" haline son vermesinin ancak psikiyatrik hastalıkların sosyal yönünü görmesiyle ve farklı bakış açıları ile zenginleşmiş, spekülâtif bilgi içermeyen bilimsel bilginin sosyal psikiyatrik bakış ile kesiştiği yerde mümkün olacağını düşünmekteyiz.

Bu noktada sosyal psikiyatrinin gelişimi adına bazı öneriler sunmak gerekirse şunları ifade edebiliriz:

1. Sosyal psikiyatri temelde üç noktada gelişmelidir. Bunlardan ilki teorik bir alan ve ampirik bir bilim olarak, ikincisi politik bir ifade olarak, üçüncüsü de toplum temelli ruh sağlığı uygulamalarında bir alan olarak.

2. Sosyal psikiyatri bir uzmanlık alanı halini almalı, psikiyatrinin psikoloji ve diğer sosyal bilimlerle etkileşimini artırarak, sosyal faktörlerin ruh sağlığına etkilerini bilimsel yöntemlerle analiz etmeli ve kendi paradigmasını var etmelidir.

KAYNAKLAR

- Akdur R, ve Arkadaşları (1996) Halk Sağlığı, Antıp AŞ Tıp Kitapları ve Bilimsel Yayınları No:26 Ankara
- Aptekin K Sosyal Psikiyatriyi Doğru Anlamak, Sosyalhizmetuzmani.org.htm. Erişim Tarihi: 06.09.2010
- Babaoğlu A (2002) Psikiyatri Tarihi, Okuyanus Yayınları, İstanbul
- Göka E Dönbak, S Demirel N, Akdemir A. (19): Biyolojik Psikiyatri Ve Sosyal Psikiyatri İlişkisini Aşmak İçin Bir Fırsat: Hermenötik (Yorumsamacı) Psikiyatri Kriz Dergisi, 2 (1): 209-213
- Ersoy M A (1999) Psikiyatri ve Sosyal Bilim İlişkisi, Klinik Psikiyatri, 2:230-238
- Foucault M (2006) Kliniğin Doğuşu, Epos Yayınları, İstanbul
- Kirmayer J.L (2003) Kültürel Psikiyatrinin Geleceği, Kültür ve Ruh Sağlığı (Ed:Kemal Sayar), Metis Yayınları, İstanbul
- Kuşçu K (2007) Sosyal Psikiyatri, Psikiyatri Temel Kitabı, HYB. Ankara
- Küey L (1998) Psikiyatrik Epidemiyoloji. C Güleç, E Köroğlu (ed), Psikiyatri Temel Kitabı, Ankara MedikoGraphics Ajans ve Matbaacılık.
- Matthew R, Anderson, Lanny Smith, and Victor W. Sidel, What is Social Medicine? monthlyreview.org/0105anderson.htm. erişim tarihi: 06 temmuz 2009
- Moncrieff J (2010) İlaçla Tedavi Efsanesi, Metis Yayınları, İstanbul
- Morgan C, Bhugra D Ed: (2010) Principles Of Social Pschiatry, Wiley-Blackwell, London
- Pılıgrım D, Rogers A (2005) Social psychiatry and sociology. Journal of Mental Health, August 2005, 14 (4): 317 – 320
- Sayar K (2000) Psikiyatri ve Epistemoloji, Yeni Symposium 38 (3): 131-135
- Sayar K (2003) Kültür ve Ruh Sağlığı, Metis Yayınları. İstanbul.
- Sayar K (2000) Psikiyatri ve Epistemoloji, Yeni Symposium. 38 (3) : 131-135,
- Sayar K (2003) Sosyokültürel Açından Kişilik Bozuklukları., Yeni Symposium, 41 (2): 71-77,
- Sayıllı I (1996) Sosyal Psikiyatri. Ruh Sağlığı ve Hastalıkları. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi ANTIP A.Ş. Yayınları.
- Schmiedebach Heinz-Peter. (2004) Social Psychiatry in Germany in the Twentieth Century : Ideas And Models, Medikal History. October 1 48 (4): 449-472
- Öztürk M O (2001) Sosyal Psikiyatri, Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilim: Sosyal Bilimler-II.Tüba Yayınları.S: 65-79 Ankara
- Wing J (1980) Social Psychiatry in the United Kingdom: The Approach to Schizophrenia. <http://schizophreniabulletin.oxfordjournals.org>. erişim: 27 Temmuz 2010
- Ziyalar A (1999) Sosyal Psikiyatri, Yüce Yayınları, İstanbul